

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl/Year: 17, Dönem/Period: 2023-İlkbahar/Spring, Sayı/Number: 32

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003

YAYIN DEĞERLENDİRME

Review

Die Alttürkische Xuanzang-Biographie IV

Semet, Ablet; Ölmez, Mehmet; Röhrborn, Klaus (2022). *Die Alttürkische Xuanzang-Biographie IV*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag. ISBN:978-3-447-11822-4.

Sıla Nur Aktaş

Arş. Gör., Ordu Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu / Türkiye

e-posta silaaaktass@gmail.com

orcid 0000-0003-0407-8596

Atıf

Citation

Aktaş, Sıla Nur (2022). Die Alttürkische Xuanzang-Biographie IV. *Dil Araştırmaları*, 32: 321-325.

Başvuru

Submitted

23.04.2023

Revizyon

Revised

15.05.2023

Kabul

Accepted

26.05.2023

Çevrimiçi Yayın

Published Online

30.05.2023

Xuanzang [玄奘] *Biyografisi* ya da eskiden yaygın olarak kullanılan adıyla *Küent-so veya Hsüan-Tsang Biyografisi*, Türk dili tarihi ve Türk kültürü bağlamında önemli bir yer tutan, ayrıca Eski Uygur edebiyatına ve dolayısıyla Türk edebiyatına da büyük katkılar sunan hacimli bir eserdir. Budizm inancının inceliklerini kavramak için VII. yüzyılda Çin'den yola çıkarak Doğu Türkistan toprakları üzerinden Hindistan'a ulaşmayı amaçlayan Xuanzang'ın yaşamını konu edinir (e-TEES 26.05.2023).

Orijinali Çince olan bu metin, Xuanzang'ın öğrencisi Hui Li tarafından yazılmaya başlanmış ancak Yan Cong tarafından tamamlanmıştır. Çince orijinal adı “*Datang daciensi sanzang fashi zhuan* 大唐大慈恩寺三藏法師傳”/Büyük Tang [Hanedanlığı'ndaki] Büyük Cien Manastırı'ndan Tripitaka Üstadı [Xuanzang'ın] Biyografisi'dir. Bu metin Eski Uygurcaya 10. yüzyıl sonları ve 11. yüzyıl başlarında, Eski Uygur Türkçesi döneminde birçok tercüme eser meydana getiren Şınko Şeli Tutu tarafından “*bodisatav taito samtso açarının yorığın ukitmak*”/ Büyük Tang [Hanedanlığı'ndan] Tripitaka Üstadı Bodhisattva [Xuanzang'ın] Biyografisi adıyla çevrilmiştir (Elverskog, 2020:167-168).

Eserde Xuanzang'ın yaşamı, seyahati boyunca yaşadıkları ve gittiği yerler ayrıntılı bir şekilde 10 bölümde ele alınmıştır.¹ Bu bölümlerin bir kısmı A. Semet, M. Ölmez, K. Röhrborn tarafından hazırlanmıştır. Aydemir, bu metnin bölümleri üzerine yapılan çalışmaların bugün Röhrborn öncülüğünde *Xuanzang Projesi* adı altında hazırlanmakta olduğunu bildirmiştir (e-TEES 26.05.2023).

Eser üzerine yapılan neşir çalışmalarının büyük çoğunluğu *Xuanzang Leben und Werk* (Xuanzang'ın Hayatı ve Eserleri) dizisi içerisinde Harrasowitz Verlag yayınevinden çıkmıştır.²

Bu yazıda tanıtılacak olan Xuanzang Biyografisi'nin 4. cildi 2022 yılında A. Semet, M. Ölmez ve K. Röhrborn tarafından hazırlanmıştır. Eser 255 sayfadan ve 6 bölümden oluşmaktadır. Metin ve çeviri kısmı dışında, her bölüm Almanca-Türkçe olarak olarak ayrı ayrı hazırlanmıştır. Eserin, önsöz ve içindekiler kısmını; *Giriş, Kısaltmalar Listesi, Kaynaklar, Metin ve Çeviri, Açıklamalar, Çince Metin ve Uygurca Metnin Satır Denklikleri* bölümleri izlemiştir.

Önsöz bölümünde 6. bölümün 2023 yılında basılacağı haberi verilmiş ve eserin oluşmasında katkıda bulunan isimlere teşekkür edilmiştir.

¹ Eserin 1. ve 2. bölümlerini içeren metinlerden günümüze ulaşanlar sınırlıdır. Eserin 1. bölümü kayıp olup bu bölümden yalnızca 14 satırlık 1 vараға; 2. bölümden ise bir sayfası 27 satırdan oluşan 24 yapıra ulaşmıştır. 1. bölüm üzerine Semet (2002), 2. bölümün Berlin fragmanları üzerine Zieme (1990) ve Pekin fragmanları üzerine ise Ölmez (2002) çalışmıştır. Eserin 3. bölümü Ölmez ve Röhrborn (2001), 4. bölümü Semet, Ölmez, Röhrborn (2022), 5. bölümü Dietz, Ölmez, Röhrborn (2015), 7. ve 8. bölümü Röhrborn (1991, 1996), 9. bölümü Aydemir (2013), 10. bölümü Mirsultan (2010) tarafından hazırlanmıştır. 6. bölüm Ölmez tarafından (1994) doktora tezi olarak işlenmiştir. Bu çalışmalara ek olarak Barat (2000) 9 ve 10., Tezcan (1975) ise 10. bölümü çalışmıştır. Bu yayınlar dışında ayrıca 3. bölüm Barat (1992), 4. bölüm Toalster (1977), 5. bölüm Tuğuşeva (1980,1991), Gabain (1935), 6. bölüm Tuğuşeva (1991), 7. bölüm Gabain (1938), Feng (1953), Arlotto (1966), Geng (1979,1980), Geng ve Klimkeit (1986), Tuğuşeva (1991), 8. bölüm Tuğuşeva (1991) ve 10. bölüm Tuğuşeva (1974, 1991) tarafından çalışılmıştır (<http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/xuanzang-biyografisi-tees-1668-e-TEES-26.05.2023>) (Elverskog, 2020:167-168).

² Neşir çalışmalarının birçoğu Harrasowitz Verlag'dan çıkmıştır ancak bu yayınevi aracılığıyla hazırlanmayan neşir çalışmaları da mevcuttur: 1. Bölüm Semet , 2. Bölümün ise Berlin fragmanları Zieme, Pekin fragmanları Ölmez tarafından makale olarak yayınlanmıştır. 6. Bölüm Ölmez'in, 10. Bölüm Tezcan'ın doktora tezidir, henüz basılmamıştır. Ancak IV. bölümün önsözünde, 6. bölümün 2023 yılında basılacağı haberi verilmiştir. Ayrıca Barat'ın çalışması da Indiana Üniversitesi İç Asya Çalışmaları Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanmıştır.

Giriş kısmında (s. 9-17); *Yazmanın Tanımı ve Kapsamı, Önceki Çalışmalar, Eski Türkçe Çeviri ve Çince Aslı, Eski Türkçe Metindeki Sanskritçe Ögeler, Yayında İzlenen Yol, Konuların Özeti* bölümleri yer almaktadır. *Yazmanın Tanımı ve Kapsamı* bölümünde; metnin varak sayısı ve metinde hasar alan kısımların denk geldiği yerler üzerinde durulmuştur. *Önceki Çalışmalar* kısmında; Xuanzang Biyografisi'nin tanıtılmasına olanak sağlayan Gabain'in V. ve VII. bölüm neşirleri ile Toalster'in IV. bölüm üzerine yaptığı doktora çalışmasından bahsedilmiştir. Bu kısımda ayrıca Özertural'ın Toalster'in tezinden hareketle mezuniyet tezi olarak hazırladığı dizin çalışmasına; Dietz'in Xuanzang'ın seyahat ettiği yerlerdeki Budist olmayanlara -zındık- ait kayıtları incelemesine ve onun felsefi terimleri Çince ile Sanskritçe denklikleriyle ele alan çalışmalarına da değinilmiştir. *Eski Türkçe Çeviri ve Çince Aslı* başlığı altında; Çince metin ile Eski Türkçe metin arasındaki farklılıklar örneklerle açıklanmıştır.

Giriş bölümünde *Eski Türkçe Metindeki Sanskritçe Ögeler* başlığı dikkat çekmektedir. Bu başlık altında; çevirmenin, Sanskritçe özel isimleri doğru yazabilmesi ve Çince biçimdeki özel isimleri Eski Uygurcayla örtüştürebilmesi dolayısıyla iyi bir Sanskritçe bilgisi olduğu belirtilmiş ve bu durum örneklerle açıklanmıştır. Bu kısım sonrasında bir diğer alt başlık olan *Yayında İzlenen Yol* bölümü yer almaktadır. Burada yayının hazırlanmasında Gabain'in 1932/1933 transkripsiyonunun kullanıldığından ve okuma farklılıklarının düzeltilerek, bu düzeltmeler için ayrıca açıklamalar kısmında bilgi verildiğinden bahsedilmiştir.

Giriş bölümünün son alt başlığı *Konuların Özeti*dir. Bu bölüme Xuanzang Biyografisi'nin diğer ciltlerinin neşrinde de yer verilmiştir. Metnin olay örgüsünü kavrayabilmek için oldukça önemli olan bu kısım satır numaralarına göre olayların gidişatını gösteren bir şema şeklinde hazırlanmıştır. Bu kısım *Kısaltmalar ve Kaynakça* bölümleri izlemektedir.

Eserin esas bölümü *Metin ve Çeviri* kısmıdır (s.21-173). Bu bölümde 1709 satırdan³ oluşan metnin transliterasyon ve transkripsiyonu verilmiştir. Transliterasyonda olmayıp yazarlar tarafından doldurulan unsurlar [] içinde gösterilmiştir. Ayrıca satırların Çince orijinal metinde ve Toalster'in çalışmasında karşılık geldiği bölüm de belirtilmiştir. Her sayfanın altında metnin Almanca çevirisi⁴ için yer ayrılmış olup yazarlar tarafından eklenen kısımlar çeviride de [] içinde gösterilmiştir. Metnin daha anlaşılır olması için kimi zaman anlatımda kastedilen kişi ya da yerler parantez içerisinde açıklanmıştır.

Metin ve Çeviri bölümünü *Açıklamalar* kısmı izlemektedir (s. 174-240). Bu kısımda her satır için bir dipnota yer verildiği görülmektedir. Okuma ve anlandırma yönünden şüpheli görülen unsurlar açıklanmış, okuma farklılıkları gösterilmiş ve yazarların

³ 10 bölümden oluşan Xuanzang Biyografisi'nin 1. bölümünden yalnızca 14 satırlık 1 varağa; 2. bölümden ise her sayfası 27 satırlık 24 yaprağa ulaşılabilmiştir. 3. bölüm 992, 4. bölüm 1709, 5. bölüm 2519, 6. bölüm 1830, 7. bölüm 2183, 8. bölüm 2154, 9. bölüm 2212 ve 10. bölüm 1176 satırdan oluşmaktadır. Buna göre yaklaşık 15.000 satırı olan bu eserde 1709 satırlık 4. bölüm, hacim yönüyle 5. sırada yer alır.

⁴ Xuanzang Biyografisi üzerine yapılan neşir çalışmalarının büyük çoğunluğunda, çeviriler yabancı dillerdedir. Öyleki 10 bölümden oluşan Xuanzang Biyografisi'nin yalnızca 2. (M. Ölmez'in çalıştığı Pekin Fragmanları), 3., 6., ve 10. bölümünün Türkçe çevirisi mevcuttur. Barat'ın hazırladığı 9. ve 10. bölümün çevirisinde İngilizce kullanılmış, kalan bölümlerin hepsinde Almanca çeviri yapılmıştır.

okuyuş farklılığının neye dayandığı detaylı olarak izah edilmiştir. Son olarak ise Çince metin ile Eski Uygurca metnin satır denkliklerini gösteren bir ek sunulmuştur.

Bu çalışmayla Xuanzang Leben und Werk serisinde ve dolayısıyla Uyguristik sahasında önemli bir boşluk daha doldurulmuştur. Türk dili, edebiyatı ve kültürü için önem arz eden bu eseri hazırlayan ve araştırmacıların istifadesine sunan A. Semet, M. Ölmez ve K. Röhrborn'a teşekkür eder, çalışmalarının devamını dileriz.

Kaynakça

- Arlotto, Anthony Thomas (1966). *The Uighur text of Hsüan Tsang's biography*. Doktora Tezi. Cambridge/Mass.: Harvard University.
- e-TEES = Aydemir, Hakan (01.08.2022). "Xuanzang Biyografisi". <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/xuanzang-biyografisi-tees-1668> (Erişim Tarihi: 26.05.2023).
- Aydemir, Hakan (2010). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Barat, Kahar (1992). "The Uighur Xuanzang Biography Volume III." *Journal of Turkish Studies. Türklük Bilgisi Araştırmaları* 16: 5-65.
- Barat, Kahar (2000). *The Uyghur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang Ninth and Tenth Chapters*. Indiana: Indiana University Research Institute for Inner Asian Studies.
- Dietz, Singlinde; Ölmez, Mehmet; Röhrborn, Klaus (2015). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie V*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Elverskog, Johan (2020). *Budist Uygur Edebiyatı* (çev. Mustafa Ağca-Dilek Uzunkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, Annemarie von (1935). *Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs. I. Bruchstücke des 5. Kapitels*. (SPAW. Phil.-hist. Kl., 1935, 7). Berlin, 151-180.
- Gabain, Annemarie von (1938). *Briefe der uigurischen Hüen-tsang-Biographie*. (SPAW. Phil.-hist. Kl., 1938, 29). Berlin, 371-415.
- Geng, Shimin (1979). *Research on the Uygur Version of the Biography of Xuanzang* (Ch. VII). Minzu Yuwen 6: 247-262.
- Geng, Shimin, Hans-Joachim Klimkeit (1986). "Die uigurische Xuanzang-Biographie. Ein Beitrag zum 7. Kapitel." *Zentralasiatische Studien* 19: 253-277.
- Mirsultan, Aysima (2010). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie X*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Ölmez, M. (1994). *Hsüan-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşam Öyküsü*. Doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ölmez, Mehmet (2002). "Die alttürkische Xuanzang-Biographie II (Eski Uygurca Xuanzang Biyografisi, II)." *Splitter aus der Gegend von Turfan. Festschrift für Peter Zieme* (hzl. M. Ölmez, S. C. Raschmann. Istanbul- Berlin, 199-242.
- Ölmez, Mehmet; Röhrborn, Klaus (2001). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie III..* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Röhrborn, Klaus (1991). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Röhrborn, Klaus (1996). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Semet, Ablet (2002). "Ein Fragment des I. Kapitels der Uigurischen Xuanzang-Biographie." *Splitter aus der Gegend von Turfan. Festschrift für Peter Zieme* (hzl. M. Ölmez, S.C. Raschmann. Istanbul-Berlin, 265-277.
- Semet, Ablet; Ölmez, Mehmet; Röhrborn, Klaus (2022). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IV*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Tezcan, Semih (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*. Ankara.
- Toalster, John Peter Claver (1977). *Die uigurische Xuan-Zang-Biographie. 4. Kapitel mit Übersetzung und Kommentar*. Doktora Tezi. Gießen: Justus-Liebig Universität.
- Tuguşeva, Liliya Ju. (1974): "Uygurskaja versiya biografii Sjuan'-tszana (Fragmenti iz gl. X)." *Pis'mennie Pamjatniki Vostoka 1971/74*: 253-296.

- Tuguşeva, Liliya Ju. (1980): *Fragmenti uygurskoy versii biografii Syuan'-czana*. Moskva.
- Tuguşeva, Liliya Ju. (1991): *Uygurskaya versiya biografii Syuan'-tszana. Fragmenti iz Leningradskogo rukopisnogo sobraniya Instituta vostokovedeniya AN SSSR*. Moskva.
- Zieme, Peter (1990). "Xuanzangs Biographie und das Xiyuji in altürkischer Überlieferung." *Buddhistische Erzählliteratur und Hagiographie in türkischer Überlieferung* (hzl. J. P. Laut, K. Röhrborn. VdSUA 27. Wiesbaden, 75-107. 17 Tafeln.